

Říční a sluneční lázně Dušana Jurkoviče v Luhačovicích a jejich potenciál

PhDr. Blanka Petráková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

K nejzajímavějším místům moravských lázní Luhačovic patří soubor památkově chráněných staveb soustředěných v závěru lázeňského údolí kolem Vodoléčebného ústavu. Jejich autorem je slovenský architekt Dušan Jurkovič. Vodoléčebný ústav přestavěl z původního Jestřabského mlýna s pilou. Při adaptaci mlýna architekt nezasahoval do podstaty stávající stavby, ponechal kamenné přízemí i patro z nepálených cihel a zvýšil je odlehčenou hrázděnou nástavbou. K vodoléčbě byly připojeny Říční a sluneční lázně. Od roku 1910 do roku 1964 docházelo postupně k přístavbám k původní hmotě obou objektů a k řadě menších úprav v interiéru i v řešení venkovního bazénu místními staviteli, již bez Jurkovičovy účasti, ale s respektem k jeho architektonickému stylu. V těsné blízkosti byly roku 1909 dostavěny další budovy – prádelna, kotelna a slatinné lázně (architekt Jan Kroča). V roce 1958 byl nad slatinné lázně přenesen z úbočí Malé Kamenné dřevěný pavilon vzduchoplavby. Nemovitou kulturní památkou se říční lázně staly v roce 1971.

Stavbu Říčních a slunečních lázní provedl roku 1902 podle Jurkovičova projektu uherskobrodský stavitel Karel Málek. Otevřený bazén vyzděný pískovcem byl plněný poblíž protékající říčkou Štávnicí. Délka bazénu byla 35 metrů, šířka 10,5 metrů, hloubka 1,8 metru. Lázně mají vstupní budovu, řady šatnových kabin se závěsy po obou stranách bazénu, terasy pro slunění a sportoviště. Vstupní budova, u níž Jurkovič kladl velký důraz na barevné řešení, byla dekorována lištováním štítů a rámováním oken. Samotný vstup byl řešen jako zvláštní výkroj ve tvaru podkovy. Střechu vstupní brány zakončil makovicí s motivem kohouta. Terasy byly vybaveny řadami dřevěných lehátek, na nichž se hosté mohli koupat ve slunečních paprscích – oddávat se slunečním lázním. Plovárna prodělala v průběhu času řadu úprav. Zpočátku vyžadovala dobová etiketa, aby se muži a ženy koupali odděleně, proto bylo ženám vyhrazeno dopoledne a muži měli bazénu k dispozici v odpoledních hodinách. Pro zjevnou nepraktičnost tohoto řešení bylo v roce 1910 přistoupeno k prodloužení bazénu a posunutí vstupní části v průčelí. Bazén i prostor pro slunění byly rozděleny na mužskou a ženskou část. Realizací úprav byl pověřen místní stavitel Karel Výška. V roce 1920 byl bazén opět upraven, zrušeno dělení na mužskou a ženskou část a vstupní brána byla posunuta do původního stavu. Roku 1926 byly dřevěné terasy pro slunění rozšířeny až ke slatinným lázním. Počet šatnových kabin dosáhl po úpravě 82 kusů.

Říční a sluneční lázně byly vyhledávány nejen za účelem koupání a slunění, ale i jako oblíbené místo neformálního setkávání a letních sportů – gymnastiky, volejbalu či ping-pongu. Plavecké kluby zde pořádaly závody a v bazénu se hrálo vodní pólo. Lázně nenavštěvovali pouze lázeňští hosté, ale přes existenci městské plovárny, vybudované v centru obce již v roce 1930, nedali na ně dopustit ani obyvatelé Luhačovic. Několik generací místních dětí se zde naučilo plavat s pomocí plavčíka Vavryse a jeho následovníků, zavěšených na speciálním dlouhém bidle s pásem. Z důvodu zanedbaného technického stavu a nevyhovující kvality přitékající říční vody bylo užívání Říčních a slunečních lázní v osmdesátých letech omezeno na slunění doplněné venkovními sprchami a v roce 1995 byl provoz zcela ukončen. Roku 1999 byla provedena celková rekonstrukce objektu a narušené dřevěné prvky byly zakonzervovány. Čtyři převlékací kabinky byly vybaveny originálním mobiliárem podle Jurkovičových návrhů, který byl nově repasován. Původní bazén nebyl z hygienických důvodů zprovozněn.

Architekt Dušan Samuel Jurkovič (1868–1947) patří k významným osobnostem evropské moderní architektury. Narodil 23. srpna 1868 v Turej Lúce u Myjavy, vyrůstal v Brezové pod Bradlom v atmosféře slovenského obrozeneckého hnutí. Vystudoval stavitelství na Státní uměleckoprůmyslové škole ve Vídni a poté nastoupil do praxe ve svatební firmě ve Vsetíně. Důležitá pro další tvorbu byla jeho účast na přípravě Národopisné výstavy československé v roce 1895, kde zrealizoval valašskou osadu. V rámci příprav na výstavu se v terénu důkladně seznámil s lidovou architekturou a s tradičními konstrukčními postupy. Tyto znalosti využil při realizaci své první samostatné zakázky souboru turistických útulků Pusteven na Radhošti. Od počátku 20. století u něj začalo převládat racionalističtější pojetí architektury, silná inspirace evropskou modernou a volnější nakládání s lidovými motivy i se secesním tvaroslovím. Charakter objektů podtrhoval živou barevností.

Důležitou etapou v Jurkovičově životě bylo období budování luhačovických lázní. Koncem 19. století se usadil v Brně, kde v okruhu Klubu přátel umění vznikla myšlenka na vytvoření slovanského kulturního střediska. Pro tento účel byly vytipovány lázně Luhačovice a brněnský lékař MUDr. František Veselý inicioval vytvoření české akciové společnosti, která lázně odkoupila od dosavadního majitele. Dušan Jurkovič byl spolutvůrcem myšlenky moderních slovanských lázní a realizátorem jejich jedinečné podoby. Komplex jím navržených staveb zkultivoval lázeňské místo a vytvořil v Luhačovicích neopakovatelnou atmosféru národního kulturního a společenského centra.

V květnu 1902 zahájily Luhačovice první sezonu v nových lázeňských budovách, navržených Jurkovičem. První fáze výstavby převážně spočívala v adaptacích stávajících

staveb (kromě Janova domu byla v první fázi přestavěna Chaloupka a Vodoléčebný ústav, postavena Mlékárna a Říční lázně). Následující sezonu se výstavba rozšířila o šest dalších lázeňských objektů (Jestřabí, Inhalatorium, veranda I. lázeňské restaurace, II. lázeňská restaurace, Hudební pavilon, hospodářský dvůr) a soukromou vilu Vlastimilu. O čtyři léta později postavil poblíž Vlastimily podle Jurkovičova návrhu vlastní vilu Valašku vizovický stavitel František Novák. Roku 1906 Jurkovič vybudoval poblíž Jestřabí Slovenskou bídu pro Skalické vinařské obchodní družstvo. Architektova spolupráce s akciovou společností skončila v roce 1903, do Luhačovic se však nadále vracel za soukromými zakázkami a účastnil se výběrových řízení na nové stavby. Řada jeho projektů a návrhů pro Luhačovice se nerealizovala, včetně dvou regulačních plánů lázeňského středu. Po roce 1918 se Jurkovič s rodinnou přestěhoval do Bratislavy, kde pokračoval v architektonické práci.

Univerzita Komenského v Bratislavě udělila Jurkovičovi roku 1945 titul čestného doktora. V roce 1946 byl jmenován jako vůbec první architekt v Československu národním umělcem. Po jeho smrti v zimě 1947 vycházely v tisku obdivné články, oslavující mimořádnou osobnost a jedinečné dílo. Počátkem roku 1948 byla jeho nejznámější stavba v Luhačovicích Janův dům, přejmenována na Jurkovičův dům. Po únorovém převratu se náhled státu na architektův odkaz radikálně změnil. Jurkovičova rodina se stala terčem politických útoků a intrik, dílo bylo uvrženo na mnoho let do klatby. Jurkovičovy stavby v Luhačovicích, které přechaly meziválečný a poválečný stavební vývoj lázní (ve dvacátých a třicátých letech byly zbourány Inhalatorium a Mlékárna, v šedesátých letech hospodářský dvůr, veranda I. lázeňské restaurace a II. lázeňská restaurace), byly ponechány vlivu počasí a bez údržby postupně chátraly, roku 2002 vyhořela Slovácká bída. Dnes zůstalo v Luhačovicích zachováno osm z patnácti Jurkovičových staveb, které obnovená akciová společnost postupně citlivě rekonstruuje v souladu s nároky památkové péče a současně je adaptuje podle současných standardů v lázeňství.

Na návrat do života čeká již pouze komplex staveb kolem Vodoléčebného ústavu s Říčními a slunečními lázněmi. Areál může být významným zdrojem dalšího poznání a interpretace architektova díla. Mimořádně cenný je mimo jiné svojí podobou zakonzervovanou na počátku 20. století, s řadou původních detailů a originálních stýlotvorných prvků. Velkou výhodou je to, že nebyl v posledních padesáti letech modernizován a že nebyla narušena jeho primární koncepce. Soubor patří k nejpozoruhodnějším architektonickým realizacím, které Jurkovič vytvořil a k nejzajímavějším lázeňským objektům vůbec v rámci celé Evropy.

Po provedení konzervačních prací v areálu Říčních a slunečních lázní v roce 1999 byla Akciová společnost Lázně Luhačovice připravena při dostatku finančních prostředků pokračovat v další fázi oprav, jež by vedly k navrácení plovárny jejímu původnímu účelu. Zprovoznění plovárny vyžaduje další velkou investici, celkovou opravu bazénu s filtrační stanicí a ohřevem vody. Proto bylo na konci minulého tisíciletí rozhodnuto, že lázně zůstanou zatím uzavřeny, ale budou přístupné na požádání k prohlídce i exkurzím veřejnosti. Tento stav se v následujících třinácti letech nezměnil. Lázně svému účelu neslouží dodnes a většina návštěvníků vidí perlu luhačovické architektury pouze přes okno vstupní brány.

Neoddiskutovatelný potenciál tohoto souboru secesních staveb v rámci cestovního ruchu přímo vybízí k modernímu využití prověřené značky a k prezentaci historicity lázeňského zařízení, vyzývá k návratu k autentickým metodám lázeňské léčby i k originálním formám kulturního a sportovního vyžití. Sirné a slatinné lázně, uhličitě koupele, parní lázně, perličkové a vířivé koupele, skotské stříky, přírodní koupaliště s (dnes už zase) čistou vodou; prostor na slunění a sportoviště, lákající k obnovení proslavené vzduchoplavby, to jsou pojmy, které budou stále více oslovovat skupinu lázeňských hostů, hledajících krátkodobý únik z přetechnizované a od přírody odtržené každodennosti. Areál Vodoléčebného ústavu a Říčních a slunečních lázní s přilehlými krajinnými prvky se přímo nabízí k vytvoření unikátního produktu s atmosférou starých dobrých časů, který nemá jinde obdoby.

Článek vychází z autorských textů:

HORNÁKOVÁ, L., PETRÁKOVÁ, B., 2007: Jurkovičovy Luhačovice. Sny a skutečnost. Luhačovice 2007.

PETRÁKOVÁ, B., 2008: DUŠAN JURKOVIČ V LUHAČOVICÍCH. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, VIII, 2008/1–2, s. 102–113.

PETRÁKOVÁ, B., 2012: Jurkovičovy Říční a sluneční lázně v Luhačovicích. Bazén a sauna. 2012/6.